

Проблема агуни і ГЕТ

125

Аугсбурзький синод 1871 року постановив, що рішення цивільних судів про визнання особи померлою є чинним також у єврейських справах.⁸⁰ Отже, у ліберальному юдаїзмі жінка може вийти заміж вдруге, якщо відповідний державний суд визнав її чоловіка померлим.

Екскурс: Проблема агуни (Адріан М. Шелл 81)

Проблема агуни, «прив'язаної жінки», залишається невирішеною з часів Талмуда. З появою можливості укладення цивільного шлюбу в діаспорі та заснуванням держави Ізраїль вона ще більше загострилася в ортодоксальних умовах. Після цивільного розлучення може виникнути ситуація, коли чоловік не видає своїй колишній дружині релігійний розлучний лист. Оскільки юридичних засобів впливу на чоловіка немає, жінка, за певних обставин, не може укласти новий шлюб. У різних штатах Сполучених Штатів Америки, наприклад у Нью-Йорку, у рамках цивільного розлучення чоловіка, однак, можна зобов'язати видати розлучний лист. У державі Ізраїль, де розлучення можуть відбуватися лише згідно з релігійним правом, чоловік іноді використовує ситуацію, коли лише він може ініціювати видачу розлучного листа: його видача, наприклад, пов'язана з фінансовими умовами або з відмовою від права опіки над спільними дітьми.⁸² Згідно з традиційним єврейським правом, подружжя самостійно оформляє розлучення. Ця правова дія підлягає вимозі добровільності, тому обидва подружжя для розлучення залежать від співпраці один одного.⁸³ Це стосується також випадків, коли розлучення призначає рабинський суд. Якщо розлучення неможливе через те, що чоловік є неієздатним, зниклим безвісти або не бажає розлучатися, жінка залишається у полоні цього шлюбу, навіть якщо у неї є підстава для розлучення.⁸⁴ Вона стає агуною, зв'язаною жінкою, оскільки їй — на відміну від чоловіка — не відкрита можливість вступити в другий шлюб. Агуною також називають вдову, яка ще пов'язана заповіддю левіратського шлюбу і ще не була звільнена (через халіцу) від цього зобов'язання. Навіть якщо жінка також повинна погодитися на розлучення, відсутність згоди на розлучення з боку дружини не впливає на чоловіка так само, як це відбувається у зворотному випадку, оскільки він має можливість за певних умов отримати хеттер нісуїн, дозвіл на повторний шлюб.

У православному тлумаченні єврейської традиції рабини цілком намагалися допомогти жінкам, які опинилися в такій ситуації, наприклад, шляхом спрощення необхідних свідчень,⁸⁵ за умови, що вони могли довести смерть чоловіка як факт, а не лише як припущення.⁸⁶ Ці спрощення ґрунтуються на правовій презумпції, що в справах, які незабаром стануть очевидними, не брешуть. Адже жінка мала б бути найбільше зацікавлена в тому, щоб не обманювати ні себе, ні рабинський суд, оскільки у разі

повернення чоловіка, якого вважали мертвим, для жінки настали б тяжкі наслідки у сімейному та майновому правових відношеннях.⁸⁷ У цьому випадку вона не могла б залишитися ні з першим, ні з другим чоловіком, а діти від нового шлюбу вважалися б мамсеримами. Крім того, вона втратила б усі майнові права. ⁸⁸ Загалом Галаха знає правила, за якими можна вносити зміни. Однак до сьогодні ортодоксальне юдаїзм не знайшов задовільного вирішення для агуни, зокрема тому, що боїться застосовувати ці правила для модифікації релігійного закону.⁸⁹ Консервативне юдаїзм дуже інтенсивно розмірковувало над цією проблемою — характерним розривом традиції з реальними проблемами людей. Однак деякі з підходів до вирішення, що виникли в результаті цього, також показують, чому ліберальний юдаїзм повністю скасував деякі правила, замість того щоб намагатися обійти проблему. Так, наприклад, пропозиція відродити кокубінат для обходу проблеми агуни технічно можлива, але з етичних міркувань небажана. На тлі викладеного все ж цікаво детальніше розглянути ці пропозиції щодо проблеми агуни. ⁹⁰ Умовний гет Рабинські авторитети були одностайні в тому, що профілактичні заходи є найкращим підходом, щоб проблема агуни взагалі не виникала. У Талмуді міститься такий прецедент: «Раббі Шмуель бар Нахмані ⁸⁵ «Через покинутість рабанани полегшили їй»: бТ Єб 88а; ША, ЕН 17:1–2. Земер 40–41. ⁸⁶ ША, ЕН 17:29. ⁸⁷ бТ Єб 89а. ⁸⁸ бТ Єб 88а. ⁸⁹ Земер 29. ⁹⁰ Пор. Кляйн, A Guide to Jewish Religious Practice, 498. Щодо обговорення халахічних альтернатив див. Бен-Ціон Шерешевський, «Агуна», у: Менахем Елон (ред.), «Принципи єврейського права», 412–413. Щодо теми анулювання шлюбу див. Луїс М. Епштейн, «Анулювання шлюбу», у: Рабинська асамблея – Комітет з єврейського права та стандартів (ред.), «Матеріали Комітету з єврейського права та стандартів консервативного руху 1927–1970», Єрусалим 1997, 1524–1536. Щодо загальної тематики див. Сускінд Голдберг / Віла.

Екскурс: Проблема агуни

127

сказав від імені рабина Йонатана: «Хто йшов на війну під час воєн дому Давида, той писав своїй дружині розлучний лист».⁹¹ Цей гет був умовним і діяв лише в тому випадку, якщо чоловік не повертався з поля бою.⁹² Це мало на меті запобігти тому, щоб брат солдата та його дружина мусли укласти левіратний шлюб.

Таким чином, зобов'язання брата було скасовано. Ця процедура, особливо в пізніші часи, розглядалася як можливість з самого початку не допускати виникнення агунот у разі передбачуваної небезпеки. Так, купець перед небезпечною подорожжю своєї дружини виписував такий умовний гет. Подібну процедуру пропонує також Луїс Епштейн: Під час укладення шлюбу чоловік у присутності свідків заявляє, що його дружина за певних умов може подати позов про розлучення до рабинського суду, причому вона тоді діє від імені свого чоловіка.⁹³ Однак проти цього «листа про розлучення з любові» свідчить буквальне тлумачення Втор 24:1–2, де про розлучення йдеться лише тоді, коли дружина втратила прихильність чоловіка. Тому не дивно, що пропозиція президента консервативної Рабинської асамблеї Америки (Rabbinic

Assembly of America) зустріла бурхливий опір з боку ортодоксальних кіл.⁹⁴ Під тиском цього запеклого опору підхід Епштейна до вирішення проблеми не був схвалений консервативним юдаїзмом. Однак сьогодні більшість випадків агуни виникають не через неясні випадки смерті чи зникнення чоловіків, а через те, що чоловік відмовляється видати гет. У цих випадках шлюб залишається чинним з точки зору галахи. Консервативне юдаїзм обговорює шість підходів до вирішення щоб обійти проблему агуни: дошлюбні угоди, угоди в кетуббі, умовний шлюб, кокубінат, примусовий гет та анулювання шлюбу. Дошлюбні угоди⁹⁵ Під дошлюбними угодами зазвичай розуміються цивільно-правові договори (шлюбні контракти), які укладаються обома сторонами до єврейського весілля. Таким чином, обидва партнери можуть домовитися, що можливі конфлікти вони вирішуватимуть у рабинському суді або за допомогою медіатора, що у разі цивільного розлучення чоловік повинен видати дружині гет протягом певного строку або що той із подружжя, хто не погоджується на розлучення, повинен виплатити іншому відповідну грошову суму 91 бТ Шаб 56а; бТ Кет 9б. 92 Кляйн, «Посібник з єврейської релігійної практики», 455. 93 Луїс Епштейн, «*Natza'ah Lema'an Takanot Agunot*» [Пропозиція щодо уникнення агунот], Нью-Йорк, 1930; див. Сускінд Голдберг / Віла 151 ff. 94 Агудас ХаРабанім, «*Le'Dor Aaron*», Бруклін, 1937; Юда Любецький, «*Айн Тнай Бнісуїн*», Вільна, 1930. 95 Сускінд Голдберг / Віла, xiii.

128

5 Розірвання шлюбу через розлучення (герушин) або смерть

або залишається повністю зобов'язаним утримувати партнера чи партнерку до моменту офіційного єврейського розлучення. Ці умови можна оскаржити в цивільному суді, що надає, зокрема, жінкам у діаспорі більший простір для маневру. Так, цивільний суд може пов'язати набрання чинності цивільного розлучення, наприклад, з врученням розлучного листа, якщо це було передбачено в шлюбному договорі.

Угоди в кетуббі⁹⁶ У цьому підході сама кетубба розглядається як своєрідна передшлюбна угода. На додаток до зобов'язань чоловіка, перелічених у традиційній кетуббі, формулюється додатковий абзац, який детальніше регулює зобов'язання чоловіка у разі розлучення з дружиною. Так, рішення, яке часто називають «клаузулою Лібермана», передбачає, що подружжя підкоряється бет-діну в усіх питаннях, що стосуються статусу їхнього шлюбу, якщо вони самі не можуть знайти взаємоузгодженого рішення. Однак слід враховувати, що доповнення до кетуби можуть бути лише короткими та сформульованими досить просто, а також те, що для набуття чинності в цивільному суді кетуба має бути складена державною мовою та відповідати правовим стандартам. Умовний шлюб⁹⁷ На відміну від умовного розлучного листа, який вручається дружині за певних умов, цей підхід передбачає визнання шлюбу в цілому недійсним зворотно при настанні певних умов. Єврейське право знає умовні правові випадки, і це стосується як фінансових, так і питань, пов'язаних із сімейним станом. Галмуд, наприклад, визнає заручини, пов'язані з виконанням певних умов, які, однак, мають бути виконані на момент укладення шлюбу. Питання, чи може дійсність

шлюбу також бути пов'язана з умовами, що настають лише пізніше, є предметом правової дискусії. Так, рабин Ісраель фон Бруна (Махарі Бруна, 1400–1480) вирішив: якщо брат нареченого є відступником, можна встановити умову, яка передбачає ретроактивну недійсність шлюбу на випадок, якщо чоловік помирає без спадкоємців, а брат відмовляє дружині у звільненні від левіратного шлюбу. 98 Інші рабини поширили це правило також на братів, які з найрізноманітніших причин не можуть вступати в шлюб і, отже, не можуть звільнити дружину від зобов'язання вступити в левіратний шлюб (самі зникли безвісти, хворі тощо). 96 Сускінд Голдберг / Віла xv. 97 Сускінд Голдберг / Віла xvi–xviii. 98 Сускінд Голдберг / Віла 129.

Екскурс: Проблема агуни

129

У 20 столітті деякі рабини підхопили це рішення, коли все більше чоловіків після цивільного розлучення не виконували своїх зобов'язань і залишали жінок без видачі розлучного листа. Так, у 1907 році рабини у Франції сформулювали можливу умову, яка анулює шлюб зворотно, якщо шлюб розірвано в цивільному порядку. 99 У 1924 році рабини в Стамбулі визначили додаткові підстави для анулювання: 100 чоловік залишає дружину без її згоди на тривалий час; чоловік не дотримується вказівок єврейського суду, є психічно хворим або має інфекційну хворобу; зять дружини зник або є непокірним.

101 Більш пізні рабинські рішення зі США (1960-х років) розширили умови для анулювання шлюбу: має місце цивільний розлучення, чоловік одружується вдруге або поводить з дружиною аморально. Все це має бути доведено перед рабинським судом (так стверджував рабин Еліезер Берковіц у 1966 році). Консервативний юдаїзм у США у 1968 році встановив, що з моменту цивільного розлучення має минути шість місяців, щоб шлюб можна було анулювати. 102 Однак рішення про укладення умовного шлюбу викликає заперечення у багатьох (передусім ортодоксальних) рабинів, оскільки воно принижує гідність шлюбу як правової інституції, а в разі анулювання спільні роки подружнього життя зворотно вважатимуться співжиттям. Конкубінат¹⁰³ Для деяких правознавців креативним підходом до обходу проблеми агуни є конкубінат. Доки цей союз залишається суворо моногамним, партнери відповідально ставляться одне до одного, а жінка дотримується законів про чистоту сім'ї, великий північнонімецький єврейський правознавець рабин Якоб Емден (1697–1776) не бачить у цій можливості принципової проблеми.¹⁰⁴ Діти від цих стосунків вважатимуться легітимними з точки зору галахи, адже обоє батьків будуть відомі. Небезпеку того, що, насамперед, жінка після розлучення може залишитися без утримання, можна обійти або шляхом укладення цивільного шлюбу (який, як відомо, не впливає на єврейський статус), або за допомогою цивільно-правових угод. Крім того

99 Сускінд Голдберг / Віла 138. 100 Земер 42. 101 Сускінд Голдберг / Віла 138–139. 102 Сускінд Голдберг / Віла 142 ff. 103 Сускінд Голдберг / Віла ххі–ххіі. 104 Так само вважали Еліяху Хазан (1845–1908) та Якоб Моше Толедано (1880–1960), сефардський головний рабин Тель-Авіва. Однак Маймонід вважав, що кокубінат належить лише королю. Рібаш (Ісаак бен Шешет Перфет, 1326–1408) обґрунтував свою відмову від кокубінату тим, що це створювало б враження проміскуїтних стосунків і знецінювало позитивну міцву — одруження з жінкою. Адже наложниця й надалі вважається незаміжною, тож порушується рабинська заборона вступати в статеві стосунки з незаміжною жінкою. Порівн. Сускінд Голдберг / Віла 216–217.

130

5 Розірвання шлюбу через розлучення (герушин) або смерть

Більшість держав, у тому числі й Держава Ізраїль, на сьогодні мають широкі нормативні бази для захисту позашлюбних співжиття. Сюди можна віднести, принаймні з точки зору їхніх галахічних наслідків, ті підходи, які пропонують новий інститут єврейського права, що, хоча й має регулювати співжиття партнерів та передбачає церемонію на початку, але не встановлює шлюб у повному розумінні. 105 Примусовий розлучний лист Згідно з єврейським законом, чоловік повинен добровільно вручити геруш, інакше розлучення є недійсним — з усіма наслідками для жінки. Проте вже Мішна¹⁰⁶ (що детальніше пояснюється в Талмуді¹⁰⁷) згадує випадки, коли рабини могли примусити до розлучення. Це були переважно випадки, коли чоловік мав неприємний запах через свою професію або хворобу. Середньовічні та сучасні рабини намагалися розширити перелік підстав для примусового розлучення. Оскільки виклад у Талмуді не є однозначним, у рішеннях існують два різних напрямки. Маймонід вирішив, що жінку не можна примушувати до інтимних стосунків з тим, кого вона ненавидить. Тому за певних обставин розлучення може бути примусовим. Раббену Там (Яків бен Меїр Там, 1100–1171), навпаки, відкидав примус до видачі розлучного листа. Геоніми, рабинські авторитети VII–X століть, видали указ (таккана), який дозволяв примушувати до видачі гету. Пізніші рабини обмежили чинність цього указу періодом часів геонімів, так що в наш час, по суті, лише еменські євреї, які дотримуються рішень Маймоніда, вважають примусове отримання гету допустимим, якщо мають місце зазначені ним обставини. В Ізраїлі, де рабинські суди можуть до певної міри здійснювати «державну владу», існує можливість накласти на непокірного чоловіка грошові штрафи, також «зв'язати» його, тобто не дозволити йому вступати в інший шлюб, або навіть ув'язнити його, але в кінцевому підсумку шлюб залишається чинним, доки чоловік не дасть згоди. 108 Крім того, лише небагато судів використовують цю свободу дій — через побоювання, що інші авторитети можуть засумніватися у дійсності розлучення.

105 «Дерех кідущин» як особлива форма кокубінаду — це пропозиція професора Меїра Сімхи Фельдблюма; див. Сускінд Голдберг / Віла xxiii. 106 М Гіт 9:8; бТ Гіт 88б. 107 бТ ББ 48а. 108 Сускінд Голдберг / Віла xxiv–xxvi.

Екскурс: Проблема агуни

131

Укладення шлюбу як угода з прихованим дефектом Інший можливий вихід полягає в припущенні про наявність формальної помилки при укладенні шлюбу, що призводить до недійсності шлюбу:

Подібно до купівлі з прихованими вадами, дружина згодом виявляє помилки¹⁰⁹ у транзакції та заявляє, що за таких обставин вона ніколи б не погодилася на заручини чи шлюб.¹¹⁰ Остання пропозиція також йде в подібному напрямку. Анулювання шлюбу Деякі вважають, що можливість анулювання шлюбу рабинатам надає положення з Талмуда, а саме Кетубот 3а. Оскільки укладення шлюбу ґрунтувалося на рабинському праві, то можливе й анулювання рабинами,¹¹¹ наприклад, якщо наречений не був власником обручки, з якою одружився зі своєю дружиною, або якщо це право власності було у нього згодом відібрано. У такому разі шлюб не вважатиметься дійсним, і пара повинна вважатися неодруженою. В ортодоксальній юридичній літературі з 19 століття є приклади, коли було досягнуто анулювання шлюбу — інституту, що ґрунтується на біблійному законі і тому є недоторканим для суду. Наприклад, у 1804 році рабин Трієста Авраам Елієзер Галеві за згодою двох колег видав постанову про анулювання шлюбу, в якій рабинський суд оголосив суму за укладення шлюбу «безгосподарським майном».¹¹² Подібним чином рабини вирішували справи, в яких шлюб був укладений шляхом статевого зносини. Тут йдеться не про рабинське право, а про норму, виведену з Тори.¹¹³ Аргумент у такому випадку може бути таким: Оскільки статевий акт не відбувся з метою укладення шлюбу, шлюб не вважається дійсно укладеним.¹¹⁴ Ще одна можливість анулювання, яка сьогодні цілком застосовується, полягає в тому, щоб поставити під сумнів єврейський статус одного з подружжя. Оскільки шлюб¹⁰⁹ Такі помилки можуть бути фізичного та психічного характеру, наприклад жорстокість, фізичне або психічне насильство та невірність. 110 бТ ВК 110б–111а, пізніше підтверджено, зокрема, рішеннями Раббену Сімхи зі Шпайєра (Сімха бен Самуель, XIII століття), рабина Іцхака Ельханана Спектора (XIX століття) та рабина Моше Файнштейна. Сускінд Голдберг / Віла 311–312. 111 бТ Кет 3а: «[...] той, хто одружується [з жінкою], робить це на підставі положень Раббананів, а Раббанани анулювали його шлюб [...]» Земер 41. Блейх, Й. Давид. Kidushei Ta'ut – Annulment as a Solution to the Aguna Problem, у: Tradition 31,1 (1997), 90–128. Епштейн, Луїс М. «Анулювання шлюбу», у: Рабинська асамблея / Комітет з єврейського права та стандартів (ред.), «Матеріали засідань Комітету з єврейського права та стандартів консервативного руху 1927–1970», Єрусалим 1997, 1524–1536. Сускінд Голдберг / Віла xxix f. 112 Фрейман 314–320. Інші приклади з Франції, Туреччини, Румунії та Єгипту можна знайти у Земера 43–45. 113 бТ Єб 90б: «Рабани визнали його співжиття позашлюбним». 114 Земер 42.

5 Розірвання шлюбу через розлучення (герушин) або смерть

шлюби між єврейськими та неєврейськими партнерами за єврейським правом неможливі, такі шлюби вважаються не укладеними. Цей підхід є надзвичайно проблематичним, оскільки завдяки йому цілі сім'ї можуть бути визнані неєврейськими – з далекосяжними наслідками, що виходять далеко за межі сімейного права. Отже, цей підхід можна назвати лише неприйнятним.

5.5 Ліберальна позиція щодо проблемних питань єврейського права розлучення Щойно обговорені проблеми, пов'язані з агунот, а також пропозиції щодо їх вирішення з боку консервативного юдаїзму, чітко показують, що з точки зору ліберального юдаїзму рабинське право розлучення порушує значні етичні питання. По-перше, воно здебільшого походить з часів, коли правовий статус жінки був значно нижчим за статус чоловіка. І навіть після того, як ця нерівність була значно пом'якшена – зокрема завдяки указу рабина Гершома, який вимагає згоди жінки на розлучення, – вона все ще має значний вплив, насамперед у самому процесі розлучення та у формулюваннях гету. У певному сенсі ця проблема стала навіть гострішою, оскільки рабинські суди за межами Ізраїлю — на відміну від минулого — сьогодні вже не можуть змусити чоловіка видати гет. До того ж, чоловік нерідко шантажує свою дружину, погоджуючись видати їй гет лише за умови фінансових поступок. Крім того, наслідки у випадку, якщо він не готовий видати гет, для жінки набагато серйозніші, ніж для самого чоловіка: хоча в цьому сенсі вони обидва знаходяться в рівному становищі, оскільки жоден з них не може знову одружитися в ортодоксальній синагозі. Однак якщо обоє одружуються знову за цивільним правом, діти жінки від другого шлюбу за рабинським правом є мамсері¹¹⁵, тоді як діти чоловіка є кошерними. Адже з юридичної точки зору жінка все ще перебуває у шлюбі. Тому її другий шлюб вважається перелюбом, тоді як другий шлюб чоловіка технічно можна розглядати лише як полігінію.¹¹⁶ Проблеми такого роду турбували єврейський реформаторський рух з самого його початку. Ще в 1843 році рабин Самуель Гольдхайм запропонував розглядати розлучення як суто цивільно-правовий акт: завдяки цьому геть став би зайвим. Рабин Давид Ейнхорн підтримав точку зору Гольдхайма на Філадельфійській конференції 1869 року. Він вважав, що коли двоє людей поєднують свої життя, завданням релігії є благословити цей союз. Але якщо священні узи розірвані, релігія може лише прийняти це з 115 M Qid 3:12; ShA, EH 4:2. 116 Пор. вище 2.1.

5.5 Ліберальна позиція щодо проблемних питань єврейського права розлучення 133

Скорботою та мовчанням. За Ейнхорном, юдаїзм тому не може підтримувати релігійне освячення шлюбу, де немає чого благословляти.¹¹⁷ Інші закликали до того, щоб гет був реформований, але не скасований — не в останню чергу з посиленням на позицію рабинів у Європі, яку востаннє представляв Абрагам Гайгер на Лейпцизькому синоді 1869 року:

Отже, бажано в цьому питанні дотримуватися позиції європейських ліберальних рабинів.¹¹⁸ Зрештою, було досягнуто згоди щодо такої заяви: «Розірвання шлюбу, з мозаїчних та рабиністичних міркувань, є лише цивільним актом, який ніколи не отримував релігійного освячення. Тому його слід визнавати актом, що виходить виключно від судових органів держави. Так званий ритуальний гет у всіх випадках оголошується недійсним».¹¹⁹ Ліберальне юдаїзм давно визнавав цивільний розлучення як дійсне розірвання шлюбу, і до сьогодні резолюція Філадельфії 1869 року залишається офіційною позицією Союзу реформістського юдаїзму в Північній Америці.¹²⁰ Однак час від часу висловлювалися й сумніви щодо цього. Наприклад, Якоб Й. Петуховський, а останнім часом і Марк Вашофські, виступали за реформу ліберального єврейського права розлучення на основі рівності обох статей. Вашофські дотримується думки, що принцип, згідно з яким вирішальне значення має лише національне право, не може бути беззастережно застосований до розлучення: так само, як і шлюб, розлучення стосується як релігійного, так і цивільного права.¹²¹ Чинний на сьогодні «Посібник рабина» Центральної конференції американських рабинів від 1988 року рекомендує «ритуал звільнення», тобто релігійну церемонію розірвання шлюбу. Однак це не можна прирівнювати до видачі розлучного листа.¹²² У Німеччині метою було не скасування релігійного розлучення, а зміна процедури. Так, вже на синодах у Лейпцигу 1869 року та Аугсбурзі 1871 року були зроблені пропозиції щодо реформи традиційних єврейських законів про розлучення та процедуру розлучення. На Першому ізраїльському синоді в Лейпцигу більшість присутніх рабинів разом з Абрагамом Гайгером ухвалили такі рішення: релігійне розлучення має бути спрощене. Воно має відбуватися одразу після

¹¹⁷ Мільцинер 133. ¹¹⁸ В. Гунтер Плаут, *The Growth of Reform Judaism*, Нью-Йорк 1965, 259. ¹¹⁹ Вашофські, *Jewish Living*, 170. ¹²⁰ Щодо дискусії про розлучення як цивільно-правовий акт див. також: *Assemblée des Israélites de France et du royaume d'Italie*, *Transactions of the Parisian Sanhedrim*, Лондон 1807, 152 ff, а також Холдхайм 159 ff; див. також Протоколи конференції рабинів, що відбулася у Філадельфії з 3 по 6 листопада 1869 р., Нью-Йорк 1870, та Міелзінер 135; Ірвін Г. Хаут, «Розлучення в єврейському праві та житті», Нью-Йорк 1983, 59–61. Щодо визнання цивільного розлучення як дійсного розірвання шлюбу див. Фріхоф: «Реформістська єврейська практика», 106 та Джейкоб (ред.),

Questions and Reform Jewish Answers, 369–374 (233: A Reform Get). ¹²¹ Вашофські, *Jewish Living*, 171. ¹²² CCAR, *Rabbi's Manual* (1988), 245–246.

цивільне розлучення, перед цивільним розлученням рабини повинні спробувати примирити подружжя, розлучний лист має бути коротким і написаним державною мовою, а також має бути складено по одному примірнику для обох сторін. Релігійне розлучення також має бути можливим через рабинський суд, якщо одна зі сторін не погоджується з цим. Повторний шлюб жінки можливий навіть без релігійного розлучення. Крім того, вдова та жінка, що перейшла в іудаїзм, повинні мати можливість вийти заміж за когена.¹²³ Однак пропозиції щодо нової редакції розлучного листа національною мовою в Німеччині не були реалізовані. За межами Ізраїлю гет, незважаючи на значення, яке він має для ортодоксального юдаїзму, сьогодні є лише формальністю. Рабинське право розлучення в діаспорі сьогодні є в основному неіснуючим з точки зору цивільного права і з ліберально-юдейської точки зору в багатьох аспектах застарілим. Внутрішньою юдейські розбіжності щодо гету на даний момент є нерозв'язними. Ортодоксальні, а також консервативні євреї, як і раніше, вважають, що повторний шлюб з особами, розлученими за цивільним правом без гет, суперечить Божому закону. Крім того, для жінки в ортодоксальному юдаїзмі це означає, що її нащадки від такого шлюбу будуть обтяжені клеймом мамсерут. Ліберальні євреї так само наполегливо відстоюють переконання, що дотримання гета лише безкінечно продовжує застарілу нерівність і що у випадку, коли чоловік не хоче надати гет, наслідком цього є несправедливість та незаслужена скрута. Сучасним видається підхід єврейського права про розлучення, що поєднує принцип взаємної згоди з прагненням до примирення, шалом баїт. Зрештою, важливим є єврейське усвідомлення: якщо шлюб безповоротно розпався, то правильно його розірвати — хай як трагічно це може бути.

5.6 Повторний шлюб Юдаїзм не заперечує проти повторного одруження людей, які овдовіли або розлучилися. Навпаки, вважається, що в принципі небажано, щоб чоловік жив без жінки або жінка без чоловіка.¹²⁴ Однак за рабинським правом вдівець, як правило, повинен почекати, поки минуть три свята (не лише Новий рік та День примирення), перш ніж одружитися знову. Однак якщо у нього є маленькі діти або йому потрібна людина, яка б про нього піклувалася, він може одружитися знову через сім днів жалоби. Проте цей другий шлюб повинен відбутися лише після 30 днів жалоби ¹²³ CCAR Yearbook 1 (1889), 106 ff;

CCAR, Rabbi's Manual (1988), 234: «Коген, що одружується з гійорет — хоча Кодекси забороняють такий союз (Е. Х. 6.8), ми дозволяємо його, оскільки більше не визнаємо особливого статусу коганів. Консервативний рух тепер прийняв нашу практику в цьому питанні, хоча й з певними застереженнями». Порівн. Кляйн, «Посібник з єврейської релігійної практики», 388. ¹²⁴ МТ Ішут, 15:16; ША, Е.Х. 1:8.

5.6 Повторний шлюб

. Однак якщо він ще не повністю виконав обов'язок продовження роду, шлюб може бути укладений вже одразу після семи днів жалоби.¹²⁵ Згідно з заборонами на шлюб через родинну близькість, вдівець не може одружуватися з матір'ю або дочкою своєї померлої дружини (тобто зі своєю тещею чи падчеркою), але може одружуватися з сестрою своєї дружини. ¹²⁶ Вдова не може вийти заміж знову раніше, ніж через три місяці після смерті чоловіка, щоб не виникло невизначеності щодо батьківства можливої дитини. ¹²⁷ Однак якщо на момент смерті чоловіка вона була вагітна або годувала груддю, вона повинна почекати, поки дитині не виповниться 24 місяці, оскільки це вік, у якому, згідно з рабинською традицією, дитину зазвичай відлучають від грудей. ¹²⁸ Аугсбурзький синод 1871 року скоротив цей термін до одного року і допускає його подальше скорочення, якщо це відповідає інтересам вдови або дитини. ¹²⁹ Згідно із законами про родинну близькість, вдова не може вийти заміж за свого зятя,¹³⁰ а якщо її чоловік помер, не залишивши дітей, вона взагалі не може вийти заміж, якщо раніше не пройшла традиційну церемонію халіза. Також їй не дозволяється одружуватися з чоловіком, який був свідком смерті її колишнього чоловіка. ¹³¹ Єдине інше обмеження втратило чинність 2000 років тому: а саме заборона вдові виходити заміж за первосвященника.¹³² Щодо періоду, який має минути, перш ніж вони зможуть знову одружитися, для розлучених осіб діють ті самі правила, що й для вдів та вдівців — з одним винятком: Розлучений чоловік не має права одружуватися з прямими родичами своєї колишньої дружини за її життя, навіть з її сестрою. Розлучена жінка також не має права виходити заміж за того, хто виступав свідком або представником під час розлучення. Вона також не може вийти заміж за когена.¹³³ Крім того, рабинське право забороняє їй, у разі якщо вона розлучилася через фактичний або передбачуваний подружній зраду, одружуватися з тим, хто став причиною розлучення. Такий шлюб, якщо він все ж був укладений, має бути розірваний.¹³⁴ Ліберальний юдаїзм, навпаки, у деяких випадках допускає такі шлюби.

Однак сьогодні рабинські суди мають лише кілька можливостей для застосування санкцій, наприклад, ¹²⁵ ShA, YD 392:2. ¹²⁶ Лев. 18:18; ShA, EH 15:26. ¹²⁷ М Jeb 4:10. ¹²⁸ bT Jeb 42a; МТ Герушин 11:25; ША, EX 13:3.11. Причиною цього є уявлення, що статеві стосунки з другим чоловіком впливають на вироблення молока і таким чином становлять загрозу для здоров'я дитини. ¹²⁹ Міелзінер 62; CCAR, Rabbi's Manual (1988), 240. ¹³⁰ Пор. Лев 18:16 та 20:21. ¹³¹ bT Єб 25a; МТ Герушин 10:14; ША, EX 12:1. ¹³² Лев 21:14; МТ Ісуре біа 17:1–2. ¹³³ МТ Ісуре біа 17:1–2. ¹³⁴ bT Сота 27b; МТ Сота 2:12; ША, EX 11:1.

136

5 Розірвання шлюбу через розлучення (герушин) або смерть

Відмова від повторного шлюбу, якщо особа отримала цивільний, але не єврейський розлучення. Таким чином, залишається ще одне питання: чи можуть розлучені люди знову одружитися між собою? Згідно з Біблією¹³⁵, жінка (як уже згадувалося) не може знову вийти заміж за свого першого чоловіка, якщо після розлучення вона вийшла заміж

за іншого чоловіка. Ця заборона діє навіть тоді, коли цей другий чоловік тим часом помер або розлучився з нею. Однак діти від такого забороненого шлюбу не вважалися мамсеримами.¹³⁶ За винятком цього випадку рабинське право дозволяє і заохочує повторний шлюб розлученої пари. Такий шлюб дозволений у дні між Песахом та Святом Кучок,¹³⁷ і він може відбутися навіть одразу після розлучення, без звичайного періоду очікування.¹³⁸ У цих нормах знову виявляється, що юдаїзм в принципі розглядає розпад шлюбу як трагедію.

Отже, якщо колишні партнери навіть після розлучення бажають відродити свій шлюб, це є актом, який слід вітати та сприяти йому. Адже шлюб — щоб ще раз нагадати — для іудаїзму є станом, що творить святість і щастя. Святий і щасливий шлюб є втіленням істотної частини того плану, що ґрунтується на мудрості та любові, який Бог передбачив для життя людини.

що є ГЕТ

Дозвіл або документ, який дозволяє єврейській жінці вийти заміж за іншого чоловіка після розлучення згідно з єврейським законом (Галахою), називається гет (іврит: גט). Гет (свідectво про розлучення): це центральний документ, який чоловік пред'являє своїй дружині для юридичного оформлення розлучення. У тексті гету зазначено, що жінка тепер вільна вийти заміж за іншого чоловіка. Важливі аспекти: подання гету часто відбувається перед рабинським судом (Бейт-Дін). Без цього документа жінка все ще вважається заміжньою згідно з єврейським законом і не може вийти заміж повторно. Жінка, яка живе окремо від свого чоловіка без гету, називається Агуна (скута жінка), якщо вона не може вийти заміж повторно. Розлучений чоловік не може повторно одружитися зі своєю колишньою дружиною, якщо вона тим часом вийшла заміж за іншого чоловіка. Гет не замінює цивільного розлучення, але є обов'язковим в юдаїзмі.